

Marcin Preciszewski: Kościół w Polsce 2023

Raport „Kościół w Polsce 2023” ukazuje pracę Kościoła, zarówno w sferze duszpasterskiej, na polu ewangelizacji oraz w dziedzinie charytatywnej i społecznej. Opisuje również aktualne trendy w polskiej religijności, jak i nowe wyzwania, przed jakimi staje nasz Kościół dziś, na progu nowej epoki - zwraca uwagę Marcin Preciszewski, redaktor naczelny KAI, która wraz z Instytutem Dziedzictwa Narodowego przygotowała publikację książkową.

Raport opisuje Kościół w Polsce w jego zróżnicowanej wielorakości. Prezentuje najpierw jego struktury i najważniejsze instytucje, w tym sposób funkcjonowania Konferencji Episkopatu Polski. Zawiera następnie dogłębne i oparte o najnowsze dane, analizy dotyczące życia zakonnego, powołań do kapłaństwa i życia konsekrowanego, zaangażowania ludzi świeckich i ich miejsca we wspólnocie Kościoła. Przedstawia olbrzymią działalność Caritas oraz ruchów i stowarzyszeń katolickich na polu charytatywno-społecznym. Prezentuje też rolę Kościoła w sferze edukacyjnej, omawia działalność uczelni i szkół katolickich. Przedstawia działalność i problemy mediów katolickich, jak i rolę Kościoła w ochronie dziedzictwa kulturowego. Prezentuje też aktualny stan dialogu ekumenicznego. Osobny rozdział dotyczy budowanego systemu ochrony dzieci i młodzieży przed przestępstwami wykorzystywania seksualnego. Raport prezentuje też ramy prawne, w jakich funkcjonuje Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej i gwarantowane przez Konstytucję RP oraz Konkordat prawa ludzi wierzących.

Opracowanie – dzięki współpracy z Instytutem Dziedzictwa Myśli Narodowej – zawiera ponadto część historyczną przypominającą najważniejsze karty z dziejów Kościoła w Polsce XX wieku.

Wiara Polaków – zmiany pokoleniowe

Raport dowodzi, że wiara religijna stanowi wciąż istotny element polskiego pejzażu a Kościół dysponuje tu jednymi z najliczniejszych w Europie siłami apostołskimi. Pomimo to polska religijność różnicuje się w zależności od przynależności pokoleniowej czy środowiska społecznego. Coraz trudniej jest mówić o niej jako o głównym wyznaczniku naszej kulturowej tożsamości. Polska – podobnie jak inne kraje Europy – staje się krajem o bardzo zróżnicowanej religijności. Kościół przestaje być już autorytetem powszechnym, ale pozostaje wciąż ważnym autorytetem dla dużej części społeczeństwa.

Znacznemu osłabieniu ulega tzw. katolicyzm kulturowy, na rzecz wiary z osobistego wyboru, której warunkiem są własne, głębsze doświadczenia religijne. Osłabienie wiary dostrzegalne jest szczególnie w młodym pokoleniu Polaków. O ile jeszcze do niedawna można było mieć nadzieję, że polskie społeczeństwo jest znacznie bardziej odporne na charakterystyczne dla Zachodu nurty sekularyzacyjne, dziś ta nadzieja coraz bardziej wygasa. O ile w starszym pokoleniu mamy nadal wysokie wskaźniki identyfikacji z Kościołem i deklaracji wiary w Boga (88 proc.), to w pokoleniu średnim widać już pewne osłabienie wiary, natomiast generacja młodych jest już całkiem inna. Raport wykazuje, że w obszarze religijności istnieją w Polsce dwa światy:

badanych do 40 roku życia i tych powyżej 50 lat, ze stanem pośrednim, jakim jest grupa czterdziestolatek. Podobny rozdział rysuje się pomiędzy Polską wielkomiastką, a tą małomiasteczkową i wiejską.

Spadają także praktyki religijne – w ostatnim dwudziestoleciu liczba osób deklarujących się jako regularnie praktykujące zmniejszyła się o ponad jedną trzecią. Wedle wyliczeń Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego, na początku wieku w niedzielnych mszach uczestniczyło 47 proc. Polaków, to w 2021 r. – 28 proc. Do komunii św. w niedzielę przystępowało 19 proc., a obecnie 13 proc.

Problem z młodzieżą

W świetle badań CBOS z 2022 r. 69 proc. młodych uważa się za wierzących, z czego 4 proc. za głęboko wierzących, natomiast 14,7 proc. za raczej niewierzących a 12,3 proc. za całkowicie niewierzących. Można mówić wręcz o zaburzeniu międzypokoleniowego przekazu wiary, który dotąd był jedną z charakterystycznych cech polskiej tożsamości.

Jednym ze skutków osłabienia religijności młodych, jak i nacisku nurtów nieprzychylnych Kościołowi, jest spadek powołań kapłańskich i zakonnych – w ostatnim dwudziestoleciu liczba alumnów w seminariach duchownych zmalała aż trzykrotnie. W 2000 r. w seminariach duchownych (diecezjalnych i zakonnych) formowało się 6,8 tys. alumnów, a na początku 2023 r. – 1,9 tys.

Niepokojący jest proces dystansowania się od Kościoła części polskiej inteligencji, w szczególności mieszkańców największych miast. Słabnie też autorytet Kościoła mierzony pozytywnymi ocenami jego działalności jako instytucji zaufania publicznego – w ostatnim dziesięcioleciu jest to spadek z ok. 65 proc. do 48 proc. Zjawiska te stanowią ostrzeżenie jeśli chodzi o religijną przyszłość narodu, bowiem można mieć wrażenie, że dochodzimy do jakiegoś momentu przełomowego. Stąd niezbędna wydaje się po pierwsze, pogłębiona analiza tych zjawisk, a w ślad za tym, mówiąc językiem kościelnym, właściwe rozeznanie prowadzące do znalezienia adekwatnych odpowiedzi w sferze duszpasterskiej.

Siły Apostolskie

Raport ukazuje, że Kościół w Polsce dysponuje wciąż silnym i stosunkowo młodym, szczególnie w porównaniu z innymi krajami Europy, potencjałem apostolskim. Warto zauważyć, że nigdy w ponadtysiącletniej historii nie było w Polsce tak wielu duchownych – ich liczba sięga 34,7 tys. (łącznie z kapłanami zakonnymi oraz tymi pracującymi poza granicami). W pracę apostolską angażuje się w różnych formach także ok. 8 proc. wiernych świeckich. W przestrzeni kościelnej pojawia się coraz więcej nowych inicjatyw ewangelizacyjnych czy wręcz nowych form apostołstwa, jak chociażby Spotkania Lednickie, Orszaki Trzech Króli, Ekstremalne Drogi Krzyżowe bądź liczne festiwale muzyki chrześcijańskiej. Nie spada też – poza okresem pandemii – ruch pielgrzymkowy, który znajduje wiele nowych form i kształtów. Obserwujemy zatem proces duchowego i intelektualnego pogłębienia tych środowisk, które silnie tkwią w

Kościoły i czują się wezwane do udziału w nowej ewangelizacji. Intensywnie rozwijają się też nowe media o charakterze ewangelizacyjnym.

Wciąż nie do przecenienia jest działalność apostolska zakonów, które stanowią cenne uzupełnienie wobec struktur diecezjalnych. Do instytutów życia konsekrowanego należy niemal 27 tys. osób: 16,1 tys. kobiet i 10,7 tys. mężczyzn. Najliczniejsze zgromadzenia męskie to franciszkanie, salezjanie i franciszkanie konwentualni; a żeńskie to służebniczki starowiejskie, elżbietanki, szarytki i nazaretanki. Istnieje wiele innych form życia konsekrowanego: instytuty czynne, zakony kontemplacyjne, stowarzyszenia życia apostolskiego, instytuty świeckie i indywidualne formy życia konsekrowanego. Osoby konsekrowane modlą się, ewangelizują, prowadzą parafie i służą potrzebującym w kraju i na misjach. W ciągu ostatniego ćwierćwiecza liczba dzieł zakonnych (charytatywnych, edukacyjnych, wydawniczych, itd.) wzrosła aż ośmiokrotnie. I to ukazuje dynamizm pracy osób zakonnych, pomimo ich malejącej liczby. W ostatnim ćwierćwieczu w Polsce liczba osób konsekrowanych zmniejszyła się o jedną czwartą.

Olbrzymie zaangażowanie w sferze miłosierdzia

Kościół katolicki jest w Polsce drugą po państwie instytucją świadczącą pomoc ludziom potrzebującym: ubogim, chorym, niepełnosprawnym, bezrobotnym, uzależnionym i zmarginalizowanym. Główną instytucją pomocy Kościoła jest Caritas Polska wraz z Caritas diecezjalnymi. Sieć placówek Caritas prowadzi działalność na wielu polach: od niesienia pomocy osobom ubogim, chorym, niepełnosprawnym i starszym, przez

wspieranie rozwoju dzieci i młodzieży, po inicjatywy skierowane do migrantów i uchodźców oraz interwencje humanitarne w krajach dotkniętych skutkami wojen i klęsk żywiołowych.

Nie ma w Polsce parafii, która nie udzieliłaby pomocy ofiarom wojny na Ukrainie

Zakony męskie prowadzą w Polsce 5 tys. 719 różnego rodzaju dzieł, w tym 128 własnych dzieł charytatywnych, a

zgromadzenia żeńskie – ponad 2,5 tys. dzieł, np. przedszkoli, szkół, internatów, świetlic.

Szczególnie ważna i spektakularna jest pomoc, jaką Kościół i jego wierni świadczą po 24 lutego 2022 r., czyli od czasu rozpoczęcia militarnej agresji Rosji na Ukrainę, wobec milionów uchodźców oraz ofiar wojny. W tym spontanicznym działaniu uczestniczy dosłownie cała wspólnota Kościoła – poczynając od Caritas, przez zgromadzenia zakonne po stowarzyszenia i ruchy katolickie. Nie ma w Polsce parafii, która nie udzieliłaby pomocy ofiarom wojny na Ukrainie. Sama Caritas i jej liczne placówki udzieliły wsparcia materialnego ok. 2 milionom ukraińskich uchodźców, a wartość tej pomocy wyniosła ponad pół miliarda złotych.

Wkład w kulturę

Istotny jest wkład Kościoła katolickiego w ochronę dóbr kultury narodowej, choćby przez opiekę nad tysiącami zabytków. 12 tys. 536 zabytków czyli 15 proc. budynków wpisanych do rejestru zabytków to obiekty sakralne, a elementy wyposażenia świątyń stanowią 75 proc.

wszystkich ruchomych zabytków w Polsce. Spuścizna ta jest udostępniana społeczeństwu, pielęgnowana i rozwijana. Jej utrzymanie to olbrzymie wyzwanie finansowe i organizacyjne.

Poważny wkład Kościoła wnosi w edukację społeczeństwa, poczynając od prowadzenia trzech uniwersytetów: Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II i Akademii (a od 1 października 2023 Uniwersytetu) *Ignatianum* w Krakowie; a także innych szkół wyższych m. in: Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu oraz Akademii Katolickiej w Warszawie, a ponadto sześciu wydziałów teologicznych na uniwersytetach państwowych oraz kilkuset szkół katolickich.

Konfrontacja z nowymi problemami

Niezależnie jednak od dużego potencjału apostołskiego, ogromu pracy duszpasterskiej i wychowawczej oraz rozwiniętej działalności na innych polach, w ostatnich latach Kościół w Polsce – jak wykazuje raport – konfrontuje się z wieloma problemami w skali dotąd niespotykanej. Do głównych z nich – jak już wykazaliśmy powyżej – należą: spadek religijności w szczególności wśród młodych, a w ślad za tym zmniejszenie ilości powołań kapłańskich i zakonnych, spadek autorytetu Kościoła w przestrzeni publicznej, a również przestępstwa wykorzystywania seksualnego małoletnich przez niektórych duchownych. Wewnętrzne trudności Kościoła stanowią znakomitą pożywkę dla przyspieszenia trendów sekularyzacyjnych. Socjologowie przez lata mówili o „pełzającej sekularyzacji”, a dziś zaczynają używać

terminu „sekularyzacja galopująca”. Można odnieść wrażenie, że Kościół w Polsce wchodzi w dość niebezpieczny „wiraż” swej historii. Wiele zależy od tego, w jaki sposób będzie zdolny go pokonać.

Aktualne – w kontekście polskim – wydaje się nauczanie papieża Franciszka, który powtarza, że Kościół staje w obliczu nowej epoki i musi znaleźć właściwy klucz do ewangelizacji gwałtownie zmieniającego się świata. Dlatego apeluje o „duszpasterskie nawrócenie” kościelnych struktur, od kurii biskupiej poczynając, a kończąc na zwykłej parafii. Wszystko po to, by Kościół uczynić znacznie bardziej misyjnym. Krytykując Kościół zasiedziały i zamknięty w określonych schematach działania, Franciszek podkreśla aktualność zasady nowej ewangelizacji, sformułowanej przez papieża Pawła VI, a szczególnie promowanej przez Jana Pawła II i Benedykta XVI. Wzywa duszpasterzy do wychodzenia na peryferie dzisiejszego świata, podkreślając, że nie wystarczy konserwowanie i umacnianie wiary wierzących, ale konieczne jest wyjście ku wszystkim zagubionym i poszukującym. Krótko mówiąc, wzywa do dotarcia z orędziem Ewangelii do tych środowisk, które ongiś zostały schryścianizowane, ale dziś tę wiarę utraciły bądź tracą.

Ważną rolę w podjęciu wspomnianego procesu rozeznania i wewnętrznej odnowy Kościoła może odegrać zainicjowany przez Franciszka synod poświęcony synodalności: „Ku Kościołowi synodalnemu: komunია, uczestnictwo i misja”. Raport przedstawia, jak przebiegały konsultacje synodalne w Polsce i co z nich wynika. Wskazuje, że niezbędne jest m.in. obudzenie znacznie większej odpowiedzialności ludzi świeckich za Kościół i jego apostolską misję. A warunkiem tego jest zmiana relacji duchowni – świeccy, w kierunku

przewyciężenia postaw klerykalnych. Jest to zadanie tym pilniejsze, że spadek powołań do kapłaństwa zaowocuje już w najbliższych latach zmniejszeniem obsady wielu kościelnych placówek.

Innym niezbędnym i wymagającym kontynuacji procesem, o czym wyraźnie jest mowa w raporcie, jest kwestia oczyszczenia Kościoła z przestępstw wykorzystywania seksualnego małoletnich. Benedykt XVI mówił, że „brudy te”, o ile Kościół nie zostanie z nich oczyszczony, mogą skutecznie przyćmić blask Ewangelii. Dlatego raport w szczegółowy sposób prezentuje działania Kościoła w Polsce na rzecz stworzenia skutecznie działającego systemu ochrony dzieci i młodzieży. Pokazuje, że Kościół katolicki jest jedyną instytucją w Polsce, która na przestrzeni ostatnich lat wykreowała i dopracowała na poziomie lokalnym oraz ogólnopolskim struktury reagowania na krzywdę, oraz zbudowania systemu pomocy i prewencji.

Raport adresowany jest w pierwszym rzędzie do środowisk dziennikarskich, a jego celem jest ukazanie dynamicznej działalności Kościoła w Polsce na bardzo wielu odcinkach, zarówno w sferze duszpasterskiej, jak i społecznej. Zawiera aktualne statystyki, przedstawione w formie licznych wykresów i diagramów. Dla wszystkich piszących o Kościele bądź komentujących jego działalność może on być ważnym źródłem informacji i konkretnych danych, a także – jak ufam – cenną inspiracją w znajdowaniu nowych tematów, atrakcyjnych z dziennikarskiego punktu widzenia.

Marcin Przeciszewski

fot. Hubert Szczypek/KAI